

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Mattheus du Bois (ca. 1620-na 1691) / J.B.H. Alblas.
Auteur(s)	Alblas, J.B.H.
In	<i>Figuren en thema's van de Nadere Reformatie</i> / J.B.H. Alblas ... [et al.]; dl 3. (Rotterdam, Lindenberg, 1993), p. 83-86.
Copyright	2007 / J.B.H. Alblas Lindenberg Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.06.15; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B98014259

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

MATTHEUS DU BOIS (ca.1620-na 1691)

J.B.H. Alblas

De geschiedenis van de Nadere Reformatie wordt vooral geschreven aan de hand van leven en werken van haar voormannen. Maar ook het leven en de geschriften van haar lekenvertegenwoordigers werpen een interessant licht op de beweging. De Haarlemmer Mattheüs du Bois was een van hen.

Du Bois is waarschijnlijk in Engeland geboren en als jong volwassene naar de Nederlanden gekomen. Korte tijd later kwam hij tot bekering. De door hem zelf te boek gestelde geschiedenis van zijn bekering is in aangepaste vorm opgenomen in een door Jacobus Koelman geredigeerde reeks levensbeschrijvingen van godvruchtige personen. Du Bois was tevens de auteur van een spoorloze bundel gezangen en van een bloemlezing van merendeels aan Engelse en Schotse puriteinen ontleende en door hem zelf vertaalde gezegden.

1. Levensloop

In 1608 trouwde ene Mattheüs de Bois in Norwich met een Engelse vrouw uit die plaats, Magdaleenken Crops. Waarschijnlijk is de man die het onderwerp is van dit artikel zijn zoon. Hij werd rond 1620 in Engeland geboren, groeide daar op en leerde er spelenderwijs Engels. We weten dat hij *Guldene Annotatien* van Fr. Heerman las, toen hij ongeveer twintig was en dat hij in diezelfde tijd een Nederlandse vertaling van *How to Live and that Well* van William Perkins kocht. Het lijkt er dus op dat hij toen in de Nederlanden woonde na met zijn vader uit Engeland te zijn teruggekeerd. De vader werd in elk geval aangeduid als weduwnaar uit Haarlem toen hij daar in 1643 hertrouwde.

We weten ook dat Theodorus Wyckenburg een grote en langdurige rol heeft gespeeld bij de bekering van Mattheüs du Bois, die zich voltrok toen hij ruim twintig was. Wyckenburg was tussen 1637 en zijn dood in 1655 predikant in Haarlem en had enkele stichtelijke werkjes geschreven en uit het Engels vertaald. In zijn *Christelyke Annotatien* nam Du Bois twee gezegden van hem op. Ze gaan over de kracht van een vurig gebed en over de voortreffelijkheid van een herder die uit eigen ondervinding weet heeft van wat iemand in zijn geestelijk leven kan wedervaren. Uit *Godts Wonderwerck*, de bekeringsgeschiedenis van Du Bois, kunnen we opmaken dat hij ongeveer 45 was toen dat boekje in 1665 bij de Haarlemse uitgever Robert Tinneken verscheen. Het was voorzien van een voorwoord van Edward Richardson, predikant van de Engelse kerk in Haarlem. Waarschijnlijk woonde Du Bois in die tijd dus ook in die plaats. Daarover kan 25 jaar later geen enkele twijfel meer bestaan, want onder zijn opdracht bij *Christelyke Annotatien* (1691) staat Haarlem als woonplaats vermeld.

Du Bois was daar in 1652 getrouwd met de uit die plaats afkomstige Aegje Dirks. Het echtpaar kreeg tussen 1653 en 1672 elf kinderen, die allemaal in Haarlem werden gedoopt. Meestal staat er in het doopregister bij dat hun vader uit Londen kwam of uit

Engeland. Hun oudste zoon noemden ze Mattheüs, een extra aanwijzing misschien dat Mattheüs du Bois waarschijnlijk de zoon was van Mattheüs de Bois, die in 1608 in Norwich Magdaleenken Crops had getrouwd.

2. Geschriften

Godts Wonderwerck ademt duidelijk de geest van iemand die de Nadere Reformatie een warm hart toedraagt. We komen bijvoorbeeld een aantal verwijzingen tegen naar Engelse stichtelijke schrijvers als Wiliam Perkins, John Foxe, Robert Bolton en John Abernethy. Zoals gezegd, verscheen de eerste druk in 1665. Van de tweede schijnt geen enkel exemplaar bewaard te zijn gebleven. In 1680 kwam er een derde druk uit bij de Amsterdamse uitgever Johannes Boekholt, over wie een andere bijdrage aan deze bundel handelt. Strikt genomen verscheen die uitgave niet bij hem, maar bij zijn collega Mercy Browning. Boekholts rol is bescheiden; in een deel van de oplage nemen zijn naam en adres de plaats in van die van Mercy Browning. Op de titelpagina van *Godts Wonderwerck* van 1665 en 1680 wordt de schrijver alleen aangeduid met de initialen M.D.B. Maar een veel later, in 1733, uitgebrachte editie van de Rotterdamse uitgever Hermanus Kentlink geeft de identiteit van de schrijver prijs: M.D.B. blijkt te staan voor Mattheüs du Bois.

In het tweede aanhangsel bij William Guthries *Des Christens Groot Interest* worden de levens van twaalf vromen beschreven, voor het merendeel Engelsen. Maar het desbetreffende aanhangsel, *De Blijcken van Godtzaligheydt* (1672), bevat ook een bekeringsgeschiedenis van een Nederlander, wiens volledige naam niet wordt gegeven, alleen zijn initialen: M.D.B. Zou ook deze M.D.B. Mattheüs du Bois kunnen zijn? Vergelijking van de bekeringsgeschiedenis uit 1672 met de tekst van *Godts Wonderwerck* levert een verbaazingwekkend resultaat op. De tekst van 1672 blijkt een verkorte versie te zijn van die van 1665! Zo wordt er in 1672 bijvoorbeeld geen melding gemaakt van een gesprek tussen Du Bois en de vermaarde theoloog Voetius. Maar er is nog een belangrijker verschil. In 1665 schreef Du Bois over zichzelf in de derde persoon, *Godts Wonderwerck* is dus biografisch van aard. In 1672 wordt het verhaal in de eerste persoon verteld en het verandert daarmee in een autobiografisch geschrift. Of die omzetting het werk is van Du Bois zelf of van Jacobus Koelman, die het materiaal voor *De Blijcken van Godtzaligheydt* had bijeengebracht, is niet duidelijk.

Koelman kende Boekholt en Mercy Browning en het is heel wel mogelijk dat Du Bois via hem in contact is gekomen met de twee uitgevers, die, zoals we zagen, in 1680 beiden betrokken waren bij de uitgave van *Godts Wonderwerck*. In dat zelfde jaar bracht Boekholt nog twee andere titels van Du Bois op de markt. De bundel *Gezangen*, waarvan geen enkel exemplaar bewaard schijnt te zijn gebleven, paste in een reeks door Boekholt in zijn beginjaren uitgegeven werkjes, die waarschijnlijk vooral bestemd waren voor gebruik in het conventikel.

In 1680 gaf Boekholt van Du Bois ook *Annotatien* uit. Het is een verzameling gezegden, die voor het merendeel aan Engelse bronnen zijn ontleend. Elf jaar later bracht Boekholt het boekje opnieuw uit, ditmaal onder de titel *Christelyke Annotatien*. In een eerdere elders verschenen uitgave uit 1686 zegt Du Bois dat hij de meeste gezegden zelf uit het Engels heeft vertaald. In *Godts Wonderwerck* lezen we dat hij vóór zijn bekering genoten had van Fr. Heermans *Guldene Annotatien* (1634), een verzameling gezegden van filoso-

fen, staatslieden, koningen, keizers en een enkele kerkvader, met als voornaamste inspiratiebron de klassieke oudheid. De gezegden in *Christelyke Annotatien* zijn voornamelijk ontleend aan Engelse en Schotse puriteinen. De Rotterdamse predikant Willem Eversdijk, die een voorwoord schreef bij een in 1728 door Hermanus Kentlink op de markt gebrachte uitgave van het boekje, geeft een aardig inzicht in de aard van de bundel door de erin vertegenwoordigde auteurs in een aantal rubrieken te verdelen: kerkvaders, kerkhistorici als Eusebius, reformatoren, Engelse en Schotse stichtelijke schrijvers, Nederlandse godgeleerden als A. Rivet, J. Hoornbeek, W. Ames, W. Teellinck en J. van Lodensteyn, en roomse schrijvers als Thomas van Aquino. Samen met Bernard van Clairvaux, die door Eversdijk bij de kerkvaders wordt ondergebracht, en Tauler en Thomas à Kempis, die hij bij de roomse schrijvers indeelt, geeft deze opsomming een redelijk nauwkeurig beeld van de wortels van de Nadere Reformatie en van een aantal van haar representanten.

Wat het aandeel van de Engelse en Schotse schrijvers betreft, is het opmerkelijk dat de titelpagina van *Annotatien* er de aandacht op vestigt dat de meeste gezegden aan Engelse geschriften zijn ontleend. In het voorwoord verdedigt Du Bois zijn keuze door naar Eeuwout Teellinck te verwijzen, die alleen de Bijbel hoger stelde dan de Engelse practicale schrijvers. Opvallende afwezigen in *Christelyke Annotatien*, dat inhoudelijk niet ingrijpend verschilt van *Annotatien*, zijn Calvijn bij de reformatoren en Perkins bij de Engelse puriteinen. Maar ook geliefde Engelse auteurs als Lewis Bayly en John Bunyan zijn niet vertegenwoordigd. Onder hen die wel zijn opgenomen, bevinden zich schrijvers van wie al werk in het Nederlands was vertaald, zoals Thomas Watson, Joseph Hall, John Owen en Richard Sibbes. Ook betrekkelijk onbekenden als Giles Firmin, William Struther en Ralph Venning zijn goed vertegenwoordigd.

Maar de op het eerste gezicht meest opvallende Engelse aanwezige is George Herbert, dichter en anglicaans predikant. De drie aan hem ontleende gezegden komen uit *A Priest to the Temple*, een soort gedragscode voor de anglicaanse plattelandsdominee. De aanwezigheid van George Herbert in *Christelyke Annotatien*, een bundel die duidelijk het stempel draagt van de Nadere Reformatie, wekt misschien verbazing, maar is in wezen niet uitzonderlijk. Samen met Bernard van Clairvaux en Thomas à Kempis illustreert hij het bekende verschijnsel dat geschriften van stichtelijke schrijvers zich in veel gevallen weinig aan de grenzen van kerken en gezindten gelegen laten liggen.

Gods Wonder - werk

Voor en in de

WEDER- GEBOORTE:

Vertoont

In een beängste, neer-geflagenc,
suchtende, twyffelende, worstelende,
overwinnende, en in God geruften
en verheugde Ziele:

Met een korte Allemspraak over het zelve.

Uit bevindinge t'famengestelt, en tot nut
van andere in 't licht gebracht

Door M. D U B O I S.

Den zelfden Auteurs van de *Christelyke Annotatie*.

Den Derden Druk vermeerderd en verbeterd.

TE ROTTERDAM,

By HERMANUS KENTLINK,
Boekverkooper op de Huibrug. 1733.

3. Betekenis

Vanuit zijn Engelse achtergrond was Mattheüs du Bois bij uitstek geschikt om als tussenpersoon te fungeren bij het vertalen van Engels en Schots puriteins gedachtengoed in het Nederlands. Zijn belangstelling voor en zijn kennis van Engelse stichtelijke schrijvers zijn evident. De door hem samengestelde en verschillende malen herdrukte bloemlezing uit voornamelijk hun werk vormt een staalkaart van bronnen en representanten van de Nadere Reformatie. Daarmee en met de eveneens tot in de achttiende eeuw opnieuw uitgegeven geschiedenis van zijn eigen bekering is hij een bescheiden, maar interessante vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie in het laatste kwart van de zeventiende eeuw.

Literatuur

J.B.H. Alblas, *Johannes Boekholt (1656-1693). The First Dutch Publisher of John Bunyan and Other English Authors*, Nieuwkoop 1987.